

Statistika — Predavanje 3.2

Bihevioralne i sociološke studije

Etika istraživanja ljudskog ponašanja

Privatnost · Obmana · Pristanak · Nasilje u porodici

Bihevioralne studije: drugačiji izazovi

U medicini: direktan **fizički rizik** je dominantna briga.

U bihevioralnim/sociološkim istraživanjima:

- Direktni fizički rizici su **manji**
- Ali i direktne koristi za subjekte su **manje**
- Nova briga: emocionalna povreda, narušavanje privatnosti, obmana

Isti zahtjevi — IRB, informisani pristanak, povjerljivost — ali tumačeni **dru-**
gačije nego u medicini.

Od čega trebamo zaštititi subjekte?

- Emocionalnu dobrobit
- Dostojanstvo
- Privatnost
- Autonomiju (pravo na odluku)

Primjer: “Lični prostor” — klasičan kontroverzni eksperiment

Opservacija:

Ljudi imaju “lični prostor” i nerviraju se kada im se drugi previše približe. Amerikanicima treba više prostora nego većini kultura.

Hipoteza:

Da li fizičko kršenje ličnog prostora ima mjerljive *fiziološke* posljedice?

Eksperiment (1970-e)

Muški javni toalet — blokirani pisoari.

Subjekti primorani da koriste pisoar pored istraživača (tretman) ili odvojeno (kontrola).

Drugi istraživač — **periskop iza zida** — mjerio koliko dugo treba da počne mokrenje.

Rezultat: Da, narušavanje prostora odgađa mokrenje. Ali — da li biste privolili da ste pitani?

Šta je narušeno u eksperimentu s toaletom?

Problemi

- 1 **Nema informisanog pristanka** —
subjekti nisu ni znali da učestvuju
- 2 **Narušavanje privatnosti** —
mokrenje kao predmet studije
- 3 **Nedostojanstvenost situacije**
- 4 Ne bi prošlo kroz moderan etički pregled

Zašto se radilo bez pristanka?

Mnogi bihejvioralni eksperimenti *zavise od toga* da subjekti ne znaju šta se ispituje.

Ako bi znali — **promijenili bi ponašanje** i studija bi bila bezvrijedna.

Klasična napetost između naučne valjanosti i etike.

APA standardi: Kompromis između obmane i pristanka

American Psychological Association zahtijeva:

- 1 **Saglasnost** — osim ako studija samo posmatra ponašanje na *javnom* mjestu
- 2 Obmana **dozvoljena samo ako je neophodna** za studiju
- 3 Obmana **ne smije** skrivati informacije koje bi uticale na volju učesnika da učestvuje
- 4 **Debriefing** — subjektima se što prije objasni prava svrha studije

Zaključak o eksperimentu s toaletom

Studija ličnog prostora **ne ispunjava** ni savremene APA standarde — čak ni za javna mjesta, jer toalet nije u punom smislu javno mjesto.

Studija slučaja: Nasilje u porodici i policija

Istraživačko pitanje:

Da li hapšenje prestupnika za nasilje u porodici smanjuje buduća nasilna ponašanja?

Kontekst:

Policija je bila nevoljka da hapsi jer žrtve rijetko podnose tužbe.

Grupe za prava žena tvrdile da bi hapšenje pomoglo.

Dizajn eksperimenta:

Koverta u stanici nasumično određuje tretman pri svakoj intervenciji.

Tretmani

- **Tretman 1:** Hapšenje i zadržavanje preko noći
- **Tretman 2:** Upozorenje i puštanje

Praćenje: policijska evidencija + posjet žrtvi.

Problem

Nema informisanog pristanka.
Standardna etička pravila bi **zabranila** ovu studiju.

Etički paradoks: Studija bez pristanka koja spašava živote

Rezultat i uticaj

Hapšenje **smanjuje** buduće nasilje.

Studija je direktno uticala na politiku — **hapšenje je postalo standardni** policijski odgovor na nasilje u porodici.

Primjer empirijskog istraživanja koje je *promijenilo pravo*.

Zašto su odbori odobrili?

Istraživač nasilja u porodici:

*“Ovi ljudi su postali subjekti **čineći** krivična djela. Ne trebate saglasnost da uhapsite nekoga.”*

Hapšenje je ionako u nadležnosti policije — istraživač je samo nasumično određivao redosled standardnih opcija.

Zaključak: Etički okviri su **kontekstualni** . Kriminalna situacija mijenja pravila pristanka.

Medicina vs. Psihologija: Različita mjerila etičnosti

Aspekt	Medicina	Psihologija	Sociologija
Fizički rizik	Visok	Nizak	Varijabilan
Pristanak	Strogo obavezan	Uz izuzetke	Uz izuzetke
Obmana	Zabranjeno	Uz debriefing	Uz debriefing
Javna mjesta	—	Poseban režim	Poseban režim
IRB pregled	Obavezan	Obavezan	Obavezan

Zajednički imenilac

I u medicini i u psihologiji: cilj je **zaštita subjekta**.

Sredstva se razlikuju — jer se razlikuju rizici i tip intervencije.

Ključne poruke

- Bihevioralna istraživanja imaju manje fizičkih rizika, ali **privatnost i dignitet su jednako važni**
- APA dozvoljava ograničenu obmanu uz obavezni debriefing
- Posmatranje na javnom mjestu — posebna kategorija
- Nasilje u porodici: studija bez pristanka koja je **promijenila politiku**
- Etički okviri su kontekstualni — nisu apsolutni
- Osnovna zaštita uvijek: dostojanstvo, privatnost, autonomija

“Subjekti moraju moći vjerovati istraživačima. Bez tog povjerenja — nema nauke.”